

УДК 347.634/.637

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ТА ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

Горіславська І.В., Дідух А.О.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті на основі теоретично-правових джерел досліджуються окремі питання правового регулювання майнових та особистих немайнових прав батьків і дітей. Розкрито зміст аліментів, покарання за несплату аліментів. Проаналізовано окремі проблемні питання категорії – «вдосконалення порядку стягнення аліментів». Аналізується національне законодавство, пов'язане з питанням цивільного стану особи, встановлення факту батьківства. Розкриваються особливості встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України.

Ключові слова: цивільний стан особи, встановлення факту батьківства, встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, аліменти, несплата аліментів, порядок стягнення аліментів.

Постановка проблеми. Зміна соціально-економічного укладу, негативні демографічні процеси у нашій країні призвели до суттєвих змін щодо становища особи в суспільстві. До питань національної безпеки нині входять питання міграційної політики, і охорони здоров'я, охорони дитинства та культурного розвитку населення. Нині в Україні на 229 шлюбів 130 розлучень на 1000 осіб, що складає майже 56%¹, що негативним чином впливає і на питання щодо встановлення фактів походження дитини [1]. Крім цього існує вічна проблема для багатьох неповних сімей – це аліменти на дитину. Не всі батьки є добросовісними, є такі, які інколи уникають від своїх обов'язків щодо дітей, у тому числі майнових. На захисті порушеного права дитини стоять Сімейний кодекс України, інші нормативно-правові акти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти правового регулювання аліментних правовідносин досліджувалися у роботах С. А. Петреченко, Т. В. Малярчук, Х. К. Рогів, С. Л. Старнс, Н. А. Д'ячкова, О. О. Дерій, І. Грішина, Н. Єршової, І. Жилінкової, О. Кудрявцевої, Г. Клімова, та інших. Свої дисертаційні дослідження питанню аліментні правовідносини в Україні присвятила Л. В. Афанасьєва, а питання правове регулювання аліментних обов'язків батьків та дітей – Л. В. Сапейко. Проте, новели в законодавстві, що регулюють майнових та особистих немайнових прав батьків і дітей, вимагають нового погляду та аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Характер внутрішньо суспільних трансформацій, їхні масштаби та глибина негативно позначились на становищі сучасної української сім'ї, яка опинилась на межі кризи. Питання встановлення батьківства, зокрема в умовах військових дій у нашій країні, та правові новели реалізації обов'язку батьків по утриманню своїх дітей через механізм стягнення аліментів – потребує додаткового дослідження.

Метою цієї статті є дослідження окремих новел правового регулювання майнових та особистих немайнових прав батьків і дітей.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 180 СК України, батьки зобов'язанні утри-

мувати дитину до досягнення нею повноліття. Обов'язок утримувати дитину є рівною мірою обов'язком як матері, так і батька, причому, він є особистим, індивідуальним, а не солідарним [2, с. 16].

Болючим питанням для багатьох неповних сімей є аліменти на дитину, аліменти – кошти, надані у визначених законом випадках одними особами на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги [3, с. 44]. Відповідно до ст. 179 СК України [4] аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини, а той із батьків або інших законних представників дитини, на ім'я якого виплачуються аліменти, розпоряджається аліментами виключно за цільовим призначенням в інтересах дитини. Неповнолітня дитина (від 14 до 18 років) має право брати участь у розпорядженні аліментами, одержаними на її утримання, а також на самостійне одержання аліментів та розпорядження ними відповідно до Цивільного кодексу України. Обов'язок по утриманню батьками дитини закріплений в Конституції України (статті 51, 52), а також в СК України (статті 180-201). Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними, або за рішенням суду. За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь у її утриманні в грошовій і (або) натуральній формі, виходячи із інтересів дитини.

Новели у сфері посилення захисту права дитини на належне їх утримання спрямовані на вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості із сплати аліментів, шляхом: 1) спрощення порядку встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду боржника – за межі України (покладено обов'язок на виконавця встановлювати тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів у розмірі, що сукупно перевищує суму відповідних платежів за шість місяців без участі суду); 2) впровадження нових засобів примусового виконання рішень, які можуть вживатися тільки до боржника, в якого наявна заборгованість зі сплати аліментів у розмірі, що сукупно перевищує суму відповідних платежів за шість місяців (тимчасове обмеження боржника у праві керування транспортними засобом, тимчасове обмеження боржника у праві

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

користування вогнепальною мисливською, пневматичною зброєю, пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; тимчасове обмеження боржника у праві полювання); 3) впровадження нового виду адміністративного стягнення у вигляді соціальних робіт, які полягають у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час оплатних суспільно корисних робіт, вид яких визначатимуть органи місцевого самоврядування; 4) усунення прогалин, наявних в чинному законодавстві (звільнення від сплати судового збору заявників у разі подання заяви щодо видачі судового наказу про стягнення аліментів); 5) встановлення припису, відповідно до якого передбачається, що у випадку наявності заборгованості зі сплати аліментів у розмірі, що сукупно перевищує суму відповідних платежів за шість місяців, питання тимчасового виїзду дитини за межі України на строк, що перевищує один місяць, самостійно вирішує той з батьків, з яким рішенням суду визначено місце проживання дитини [5].

Однією з найскладніших проблем, пов'язаних зі сплатою аліментів батьків і дітей в Україні, є навмисна несплата аліментів. Як свідчить статистика, серед невиконаних судових рішень 90% складають ті, що стосуються аліментів [6, с. 113].

Міністерством юстиції України запущено публічний реєстр неплатників аліментів, куди потрапляють усі неплатники з боргом понад 3 місяці, не залежно від їхніх статків, соціального становища чи місяця роботи (станом на 4 червня 2018 р. таких осіб 183529), сформовано окремі групи виконавців, робота яких сфокусована на виконанні судових проваджень саме по виплаті аліментів, створено штаби з моніторингу та контролю за станом виконання органами Державної виконавчої служби Мініюсту рішень про стягнення аліментів.

Проблему навмисної несплати аліментів можна розв'язати завдяки укладенню між подружжям шлюбного договору, що регулюватиме аліментні правовідносини подружжя в разі розірвання шлюбу [6, с. 117].

Відповідно до ст. 92 СК України шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми (ст. 93 СК України). Як підкреслює О. Маломуж, найважливішою особливістю шлюбного договору є те, що ним майнові права й обов'язки подружжя може бути визначено інакше, ніж це передбачено загальними правилами сімейного законодавства. При укладенні шлюбного договору необхідно враховувати деякі особливості щодо правового режиму майна, а з урахуванням ІТ сфери то й щодо віртуального майна (комп'ютерні програми, веб-сайти, аккаунти, електронні кошти, віртуальні об'єкти інтелектуальної власності, результати творчості, які розміщуються на сайтах в Інтернеті тощо): допускається вирішувати питання щодо електронних коштів; сторони можуть передбачити, що віртуальне майно, яке набуте

кожним з подружжя до шлюбу або одержане за час шлюбу в дар, належатиме подружжю разом і набуватиме режиму спільної часткової або спільної сумісної власності подружжя [7, с. 85].

Зважаючи також на позицію СК України (п. 3¹ ст. 182), що вносить до числа обставин, які враховуються судом при визначенні розміру аліментів – наявність рухомого та нерухомого майна, грошових коштів, було б доцільно передбачити і віртуальні об'єкти.

Питанням, що тісно пов'язане та впливає на можливість реалізовувати обов'язки по утриманню дітей, є питання встановлення батьківства. Цивільний стан особи – це правове положення конкретного громадянина як носія різноманітних прав та обов'язків, у тому числі майнових та особистих немайнових, яке визначається фактами та обставинами як природного, так і соціального громадського характеру [8, с. 63]. Відповідно до ст. 49 ЦК України та ст.ст. 122-125 СК України походження дитини від певних батьків стає юридичним фактом лише за умови його посвідчення органом реєстрації актів цивільного стану.

Таким, що не відповідає положенням Конвенції ООН з прав дитини [9], що набула чинності для України 27 вересня 1991 року в частині забезпечення права дитини знати своїх батьків і мати право на їх піклування (ст. 7 Конвенції), є виключення статті 127 СК України, за положеннями якої чоловік, що не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, мав право подати заяву про визнання батьківства у визначених статтею випадках. Відтак визнання батьківства у випадку, якщо мати і батько не перебувають у зареєстрованому шлюбі, відносно дитини можливе лише на підставі спільної заяви матері та батька дитини, а за її відсутності – за рішенням суду (ст. 125 СК України). І хоча передбачено процедуру визнання батьківства за рішенням суду (ст. 128 СК України) через подання позову про визнання батьківства особою, яка вважає себе батьком дитини, така обставина веде до затягування процесу встановлення походження дитини додатковою процедурою. Тим паче, що Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні [10] визначають, що державна реєстрація народження дитини проводиться з одночасним визначенням її походження та присвоєнням їй прізвища, власного імені та по батькові, а серед підстав для проведення державної реєстрації народження дитини – рішення суду про встановлення батьківства не має. Зате у 2016 році Правила були доповнені абзацом про те, що якщо державна реєстрація народження дитини проводиться на підставі рішення суду про встановлення факту народження, дані про дату і місце народження дитини зазначають відповідно до рішення суду.

Новели Цивільного процесуального кодексу України [11] дають можливість не лише встановити походження дитини через встановлення факту батьківства у порядку окремого провадження відповідно до п. 1. ч. 1 ст. 315 ЦПК України, а саме: суд розглядає справи про встановлення факту родинних відносин між фізичними особами. Запроваджена особливість встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, а заявниками можуть виступати батьки, родичі, їхні пред-

ставники або інші законні представники дитини до будь-якого суду за межами такої території України незалежно від місця проживання заявника (ст. 317 ЦПК України).

Висновки і пропозиції. Питання реалізації обов'язку батьків по утриманню дітей може вирішуватись на різних рівнях, як правових (санкції, публічні реєстри та штаби з моніторингу та контролю тощо), так і підвищення загального духовного та матеріального рівня розвитку суспільства. Проблему несплати аліментів можна розв'язати завдяки укладенню між подружжям шлюбного договору, що регулюватиме аліментні правовідносини подружжя в разі розірвання

шлюбу. Викликає увагу віднесення до кола заявників «родичів», оскільки у межах СК України здійснюється регулювання сімейних, зокрема, особистих немайнових відносин між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком. Якщо провести аналіз ЦК України, то до кола «родичів» відносять також і родичів спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно (ст. 1265 ЦК України). Доцільно чітко окреслити коло осіб, що можуть бути заявниками у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України.

Список літератури:

1. Населення. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.
2. Петреченко С. А. Аліменти на дитину в Україні [Електронний ресурс] / С. А. Петреченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія: Право. – 2015. – Вип. 31(2). – С. 15-18. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_31(2)_5).
3. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська, В. М. Шовковий, О. М. Лефтерова та ін. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2012. – 543 с.
4. Сімейний кодекс України: кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.
5. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
6. Малярчук Т. В. Актуальні проблеми сплати аліментів дітям і можливі шляхи їх подолання [Електронний ресурс] / Т. В. Малярчук, Х. К. Рогів // Сучасні питання економіки і права. – 2013. Вип. 2. – С. 113-118. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sper_2013_2_21.
7. Сафончик О. І. Шлюбний договір і IT: проблемні питання застосування [Електронний ресурс] / О. І. Сафончик // Часопис цивілістики. – 2017. – Вип. 26. – С. 83-86. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2017_26_20.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/gk/79-gk/692-331.html> – Цитовано за версією сайту на 25.04.2018 року.
9. Про права дитини: Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року, ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789XII (78912). Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
10. Правила реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18 листопада 2003 р. № 140/5 [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
11. Цивільний процесуальний кодекс України: кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України: Законодавство. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

Гориславская И.В., Дидух А.А.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИМУЩЕСТВЕННЫХ И ЛИЧНЫХ НЕИМУЩЕСТВЕННЫХ ПРАВ РОДИТЕЛЕЙ И ДЕТЕЙ

Аннотация

В статье на основе теоретико-правовых источников исследуются отдельные вопросы правового регулирования имущественных и личных неимущественных прав родителей и детей. Раскрыто содержание алиментов, наказание за неуплату алиментов. Проанализированы отдельные проблемные вопросы категории – «совершенствование порядка взыскания алиментов». Анализируется национальное законодательство, связанное с вопросом гражданского состояния лица, установление факта отцовства. Раскрываются особенности установления факта рождения или смерти лица на временно оккупированной территории Украины.

Ключевые слова: гражданское состояние лица, установление факта отцовства, установлении факта рождения или смерти лица на временно оккупированной территории Украины, алименты, неуплата алиментов, порядок взыскания алиментов.

Horislavska I.V., Didukh A.O.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE SPECIAL QUESTIONS FOR LEGAL REGULATION OF LABOR AND PERSONAL NARRATIVE RIGHTS OF PARENTS AND CHILDREN

Summary

In the article, on the basis of theoretical and legal sources, separate issues of legal regulation of property and personal non-property rights of parents and children are examined. The content of alimony, punishment for non-payment of alimony is disclosed. Some of the problem issues of such a category as «improvement of the procedure for collecting alimony» are analyzed. Analyzed the national legislation related to the issue of the civil status of a person, the establishment of the fact of paternity. Disclosed the peculiarities of establishing the fact of the birth or death of a person in the temporarily occupied territory of Ukraine. **Keywords:** civil status of a person, establishing the fact of paternity, establishment of the fact of the birth or death of a person in the temporarily occupied territory of Ukraine, alimony, non-payment of alimony, procedure for collecting alimony.